

कणचिपू

॥ १॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीमन्त्रिविक्रममनोहरमाधवेशकल्याणरापुरुषोत्त
ममध्यवर्ति ॥ जागर्त्तियः सकललोकविकाशन्मिस्त्रिंशद्वारिकेशमऽहमालयमान
तोस्मि ॥ १ ॥ दानं यथाशतसदस्रगुणं कृतं सत्पात्रे न वस मितसौरभ्यदमत्र तत्र
सूक्तिममापिन न वेत्किमुतस्य दात्रिराज्ञस्तथा सुकृतिनो यदिव ए निष्पात् ॥ २ ॥
आसीद्यादववंशमौक्तिकमणिर्दस्मिरनामानृपः रम्यातः शौर्यवदान्यतादि
कगुणैः नृमावरीणैः स्वयं ॥ तत्पुत्रश्च तथा बभूव विदितः प्रसर्थि पृथ्वि नृतां
कालः कल्पतरुः सतांशुविमनाः खिं गारि संज्ञः क्षितौ ॥ ३ ॥ एवं विचारपरिनिष्ठ
धियामयाऽतस्त्वालोचिताः नृपतयः सकलाश्च वंशाः ॥ तन्मे मनोरतम नृत्क
तिनो मनोज्ञे नारायण्ये रविनृपात्मज कर्णनाम्नः ॥ ४ ॥ यद्यप्यनल्पतरतः पुणव
ए निऽल्पा मधुधिरस्ति तदपि ह समुत्सुकासीत् ॥ तत्कोप्यनादरयुताय दिते तथा

पिपशं त्विदं सुकृतिराजगुणेन काव्यं ॥ ५ ॥ ये तु स्वजावसरत्वा नृपणमूढा सयं त्व
स्मिन् ॥ नेदं करोति चरवलः छिद्रमिवायं पुनः सूमा ॥ ६ ॥ आसीत्कोपिमहाराजाऽधि
राजः खिं गारि सुनुः कच्छदेशक्षितिपालकश्चतुर्दिक्षु वितन्यमानकीर्तिः शत्रूणां
नारूपो नाराणाम् ॥ ७ ॥ तत्पुत्रो रविनामानृज्जगद्घोतिकारकः ॥ यस्मोदये वै
रिगणाघूकाश्च गुह्यगताः ॥ ८ ॥ यस्मिन् शत्रातिमेदिनीगुणान्निदाचापे स्थितानो
जने ॥ कुपं गाधिकवेशमनिस्थिरनृत्कृत्स्नस्पृह विर्वने ॥ चिंताशास्त्रविचारणे
तिविपुला केशग्रहः शौरते ॥ बंधो न व्यनविनकायकरणे छत्रे च दंडध्वनिः ॥
९ ॥ तत्पुत्रुर्मेघनामा सकलगुणगणालंकृतश्चारुमूर्तिः सर्वेषामन्नदाता जल
दश्च परः कच्छदेशोऽवतीर्णः ॥ आसीत्संग्रामनृमौ विजितघनरवंसिंदनादं य
दीयं ॥ श्रुत्वा सर्वे विजीनाः क्षितिधर ऊदरेशत्रवः सत्वहीनाः ॥ १० ॥ तस्मात्प्रा

॥ १॥

कणचिंश्रु
॥२॥

रत्नत्सकोऽपिपुरुषः श्रीमानरिध्वंसकः सत्संगः ऊलदीपकोऽतिसुजगोवीरस्तमा
चिन्तपः ॥ तस्युत्रश्चतथैवरायधनजीत्सकूपतिः सांप्रतंवित्रंतत्कथितोयदेषज
गतिप्राचीपतिश्चापरः ॥ १७ ॥ तस्युत्रमहाराजाधिराजो निखिलराजमंडलमौलिमं
उनमुकुटमाणिक्यगणकिरणोत्करैरनुरंजितमृदुचरणपंकजतलः ॥ धनुर्वि
द्याप्रवीणत्वेनाऽनिशंतकौतुकान्मासवशाज्जमाघातककपाणियुगलो ॥ रिपु
गोपुरोत्पाटनसमायलुटितकपाटववद्धा ॥ आजानुस्थूलवृत्तबाहुयुगलो
विविधज्ञानानुरंजिताकण्ठिनयनः ॥ अतिऊटिलप्रबलरिपुपटलकठिनवद
ः स्थलकपाटोद्घाटनपटुवक्रोनतानतकुंचिकाचदुह्नसिततृकटितटा ॥ स्त्रिभु
वनजाग्यामरपादपांऊरालवालसुजगतमोलसज्जालतलोजगतितलोद्योतिकर
शशरदमलसकलकलाकलापपूर्णविराजमानविधुबिंबसदृशवदनमंडलस्त्रि

॥२॥

खमेषोऽसिद्धर्षकण्ठजिन्तपः ॥ २२ ॥ कश्चिच्चंद्राधिकेनवर्णयति ॥ तुल्यस्तेकण्ठि
पतेनियतंनसुधाकरः ॥ नवानूक्षत्रऊलाधीशः ॥ सतुनक्षत्रनायकः ॥ २३ ॥ इत्याद्य
नेकविधत्वेनवर्णयितोपिपुनर्नदयायुद्धसत्सानामेकाश्रयत्वेनवर्णयति ॥ तथा
हि ॥ हरिश्चंद्रोदानैस्तदनुदययाविक्रमंनृपो ॥ युधापार्थः ॥ ससैनरपतिवरोधर्म
तनयः ॥ पुराऽनेकेवीराजगतिपृथगेवंसमजवान्निदानीएकत्वंप्रजवसिपरंकर्ण
नृपते ॥ २४ ॥ एवंनानादेशागतपंडितनिकरेषनेकविधांस्तुतीकुर्वाणेषुसत्सुकश्चि
त्कविः प्रसन्नवदनंविस्तारितरूपाकटाक्षंईषस्मितशोभायमानंनवंतंवलोक्य
तवान्निलवितमजानन्नधीरइवस्वान्निलवितंयाचते ॥ तथाहि ॥ ॥ नृमीशायेप्यऽ
नृमनूदितितलवलयेतेषुकायाक्षितीशरमातोह्यश्चप्रभुस्त्वतदहमिहमुदात्तांइ
दंसंवदामिन्मंतंवाश्चमेकंचपलगुणयुतंचक्रिणंदेहिमह्यं ॥ नोचेदश्चंहृदिस्थं ॥

कण्विपू
॥८॥

स्थिरमपि सदस्त्रानिर्गुणं मां विमुच्य ॥ ३५ ॥ इति याचक मनोरथान्जलि पितृकाशकं । स
श्लेषवाक्यं । श्रुत्वा तत्रास्तुरगान्त्वयि निरंतरं वितरति सति । तुरंगवैदना । जीताः संत
स्वगुणमुपैहाय्यः । गणत्रास्वामुपासते ॥ तथा हि ॥ तुरंगान्नुत्तुगान्वितरति तुरंगं स्व
यिसदा । समग्राः सुमग्रास्तुरगवदनादानजयतः ॥ निकामं कलेशि स्वगुणमुपहारं तव
पुरो निधायाराधंति हिति पविमणे गायकमिषात् ॥ ३६ ॥ ततश्च जवान् विप्राणं यथान्ति
लाषाना पूर्यमिध्याक्ने स्वगृहायासां ददत् बंदिगणेः स्तूयमानो निखिलस्वपुत्रैस्तथा
चान्यैरपिराजपुत्रैः समंततो वेष्टितः नोजनशालां प्रविष्टो यथान्जलि पितृमधुरतिक्ता
म्लकटुकषायलवणादिरूपान् रसान् चुंक्ते ॥ तदनंतरं च निखिलेतरराजगणान् गृह्णा
मनाया ज्ञाप्यतां बलरंजितवदनो देवीजवनं प्रविष्टः स्वान्निर्वहन्नाजिरन्यानिश्च वामरै
र्वाज्यमानो यथान्जलि पितृ नो गान् चुनक्ति ॥ कदाचन अहो देव्यतिकदाचन वार्तां कीरोति

गंधर्व
उपहारीक
स ३३

७

नुवनैकशोभावतारः क्षितीतलवलयैकनूपणः सकलपृथ्विपतिचक्रेकचूडाम
णि निखिलजनरदैकदीक्षितः सप्तसंधैकगुरुः श्रीकायाजिन्नामास्ति ॥ यस्य च श्लोकः
आर्त्तिं हिलोति वितनोति मनोरथासि ॥ माधिं निगूढमपि डः खिजनस्पवेति ॥ दीने
दयाप्रकृतिरेव सदैवमुप्य ॥ मुनीयते वरदसधिरुदावलीते ॥ ११ ॥ यस्मिंश्च शास
ति मंदीराजनिशासति सति ॥ ॥ शत्रुस्तोमतमस्तति निर्सरच्चास्तं समस्तापदः ॥
प्रापन्पापकलिः स्वमायुधमयंतत्याजसत्माहतः ॥ दारिद्र्यं तु पराध्वत्समजवत्पी
डानकापि कुवि ॥ धर्मोऽस्थान्जलि मूर्तिमान्किमपरं देवामुदंतन्वते ॥ १२ ॥ अन्यथा ॥
वक्तुं यद्भुजदंडविक्रमकथां शक्तः सदस्त्राननो ॥ न स्यात्स्वल्पमतिः कविस्तुरवलुकः
सोऽहं किमप्युत्सुकः ॥ मन्येतीव तरोदितेन तरणिर्यत्रैजसाधर्वितस्त्रस्तः सन्निह
चित्रजानुरजवत्तमा तोरुणस्त्वन्यथा ॥ १३ ॥ पांच ॥ श्रुत्वा यथा तु कवयः रवलुवर्ण

कण्विंपू

३

यंति। प्राचीनचरितं नतथोभ्यतेऽत्र॥ किंतु त्वयि प्रगटरागजरा न्नरेशो दृग्गोच
रे सति मुदाहमुदाहरंति॥ १४॥ यस्य चतवाति सुजगत्त्रिपुवि विधस्वनारचिताने
कस्य नि॥ निरुपपन्न वै॥ विंशतिरनिदोत्र परैरग्रजन्मभिः सुशिक्षितावाप
रायणैर्धर्मविज्ञैः स्वस्वभावात्कुशलैः क्षत्रियविद्वद्भ्यश्चादिनिरप्यध्यासिते॥ नाना
देशागत विविधवस्तुमालिका मुक्ताफलगणचूषित राजमार्गचत्वरो॥ जुजना म्नि
नगरो॥ ॥ धारापत्तिरूपया निजजनचित्तेष्टपूरको नित्यं॥ शृण्वन्मंगलगीतं॥ जाग
र्त्ति श्रीशिरोमणिर्नाथः॥ १५॥ पुनश्च यः खलु जवान्दर्शनेन परमात्मा दकरो विधुरि
व॥ अनवरतदानजलासारप्रसारेण सदा मोदकरो॥ धिरदृष्ट्वा सकलजनहृदय
पंकजो ह्योधकरो मित्रदृष्ट्वा निजगुणस्पर्शजित प्रमोदेन जगत्प्राणोद्भासकरो ज
गत्प्राणदृष्ट्वा प्रवरतरविशीखोत्करेण रिपुविपिनदाहकरो दहनदृष्ट्वा निखिल

जनऽखतारकरिपुविजयान्निनंदितविबुधगणोपवर्णितगुणनिकरः सेनानी रि
व॥ इत्याद्यनेकोपमालंकारयुक्तकमलालयावासविज्ञासमानस्वरूपः प्रजापति
रिव॥ इत्याद्यनेकोपमालंकारविस्वनादिनिस्त्रिजगत्तिसततमनुवर्णितेयद्यपि
तथापि निरुपम एव लक्ष्यते॥ तथादि॥ श्री ॥ ॥ शक्रः स्वराज्यमानी श्रुतिपठनज
डो विश्वसृक्कृतसंगीरुद्रश्चंद्रः कलंकीतरणिरपि जगत्तापकृत्तसिदैव॥ इत्थं
सर्वेषु कर्णक्षिति वलयमणे दोषाज्ञातिनूनं निदेषो ज्ञाति लोकात्तरण गुण
। नवानेक एवादितीयः॥ १६॥ परं त्विदं मदस्त्रिं॥ यद्वितीयोऽपि॥ बद्धनिरावृत
ः॥ बद्धनिरावृतोपि स्फुटप्रेक्षणीयः॥ स्फुटप्रेक्षणीयोपि गूढस्वरूपः॥ गूढस्वरू
पोऽपि॥ त्रिभुवनविदितैकमूर्तिः॥ त्रिभुवनविदितैकमूर्तिरपि दुर्विज्ञेयचरितः
दुर्विज्ञेयचरितोऽपि॥ निखिलवर्णितगुणः॥ निखिलवर्णितगुणोपि॥ निगुणैकम

कण्विपू
॥४॥

तिः॥ निगुणैकमतिरपि गुणिजनसंसक्तहृदयः॥ गुणिजनसंसक्तहृदयोपि मुक्त
संगः॥ मुक्तसंगोपिविषयग्रामानुरंजितः॥ विषयग्रामानुरंजितोपि विषयाऽवशी
कृतचेताः॥ किंच॥ अनंगरुचिरोपि॥ अनंरुचिरः॥ परममाधुर्यनिधिरपिलवणि
माकरः॥ चंद्ररुचिरोपिसुष्ठुः सदतेजाः॥ ज्ञीष्मोपि॥ विचित्रवीर्यविरम्यातः॥ इयेधि
नोपि॥ वित्रांगदः॥ युधिष्ठिरोपिकिरीटी॥ अनितिकरस्थितिरपिनीतिकरस्थि
तिः॥ गदां वितनुजोपिअगदः॥ इत्याद्यनेकविरुद्धगुणालंकारनूषितोपि॥ अवि
रुद्धो नवान्यदापुनः प्रजातेमादाराजाधिराजोपयोगी महारजतमयं महनीयं
आसनमधिष्ठितो नवतितदावनिखिलनिजप्रजातिरुद्धेक्षमाणो॥ नानादेशा
गतपंडिताऽनेकाशीर्जिःसेव्यमानः स्वगुणकलानिज्ञाऽनेकवारणनट्टबंदिग
णैरुच्चार्यमाणं स्वकलोचितं बिरुदावली शृण्वन् विविधविचारणैरपिअलक्ष्य

माणतेजाः संदिग्धश्च नासि॥ तथाचगीयसे श्लोकं॥ ॥ चक्रप्रीतिवितारणा
दपिपुनः कामं कलाधारणाच्छत्रुघातमयेधनस्पदहने तेजस्वविस्तारणात्॥ किं
सूर्यः किमुचंद्रमाः॥ किमथवावह्निः स्वयंमूर्तिमा॥ नेवत्वां कलयंतिक एनृपतेसं
दिग्धचित्तानराः॥ १७॥ ततश्चनुवनैकनूषणेन नवता॥ नूषितासनापिकिमपि सौजग्यं
प्रगटयति॥ त्याचअनेककविजनवाणी विलासविरचनया विविधरूपेण वर्णितापि॥
संदिग्धैवस्थिता नवति॥ तथादिश्लोकः॥ धातुः किं विबुधैर्युतामघवतः किं वासुधर्मे
ज्वला॥ किं वाशक्तिधरा वृत्तापश्रुपतेः किं वाविधोः संसप्रजा॥ किं वाराजितचित्रगुप्त
रचनाधर्मस्य किं सज्जुहाज्ञानोर्वेतिचकणनृपतिसजा नूषौकरोत्सज्जुतं॥ १८॥ तत्रस्थितो
नवान्निजनिजनुवनागतैर्यथोचितशक्तिधरैः कृपाणदस्तेरनेकचंद्रांकितचर्मयुक्ते
रनेकानराननूषितैः प्रसन्नवदनैः उन्नमांगनियमितकरयुगलैः स्तिमितसन्मुखैक

कर्णचिपू
॥५॥

स्थितादृष्टिजिराज्ञाकांक्षिजिरनेकराज्ञांमंडलैः प्रेम्णाऽनिशंसेवते॥ यत्रचउद्दीप्तम
दसः स्वासनाधिष्ठितस्य जवतः शत्रुनाशोऽनूजं गेनैव कार्यसिद्धिरास्येव॥ दिग्वि
जयोधनुर्दर्शनेनैव॥ धर्मविचारणस्वप्नावेनैव॥ अवशवशीकरणं रवः प्रदणे
नैव॥ सकलजनार्तिनाशः कीर्तनेनैव जवतीत्यनुभवः सर्वेषां॥ तथा त्वं सर्वैर्बर्षस
वेपंतेविपदोऽतिहूरमयते दारिद्र्यमंतस्थितस्तापः सर्पतिसत्वरं किमपियऽऽस्वचत
न्नस्पति॥ दृष्टे कर्णं नृपे पुनः सकलरुणोदचदृगंतामृतैर्मत्सेयिः स्नपितः क्षणं जवति
सप्रत्याहृतोऽनूतिभिः॥ १९॥ यश्च जवान्कविजनगुणगणानामुक्तेत्करः पंडित
ज्ञानसरितामर्णवः॥ कामकेलिकलानां विलासगृहं॥ धनुर्विद्यानामधिकरणं आ
युर्वेदाचार्ययोः स्वरूपं॥ नीतिमार्गणं प्रकाशकः शिल्पग्रामाणं कर्त्ता॥ एवं रूपगु
णानां॥ त्वय्यनंतत्वाद्धक्तुमशक्यैः कविवरैरुक्तं॥ तथादि॥ ॥ गुणग्रामं कामं जग

॥५॥

तिगणयंतस्तुगणका॥ स्ववापारंपारं कथमपिलजंतेस्मनयदी॥ विचारेदोषाणां पुन
रतुल्यदोषोद्दिगणितौ॥ द्विषोदारिद्र्यं वैरवितनुजयाज्याप्रतिदत्ताः॥ २०॥ किंच॥ य
दाप्रक्षालितवदनः॥ कृतदंतधावनोरम्पासनाड्तीयबद्धांजलिः सन्नितिपरमात्मा
नस्तौषि॥ तद्यथा॥ वैजंताधिपते स्वजक्तशरणश्रीकृष्ण॥ गोपीपते राधावद्वज्जनमर्त्तिक
रुविरक्तीडाप्रदानोत्सुक॥ दीनोद्धारकरस्वकीयमनुजस्वांतैकचिंताहर॥ त्वं मां पादिनंतं सु
तिममपुनः प्रीतोयहाणऽनिशं॥ २१॥ इत्यादिस्तुतिजिरखिलदेवबंधं श्रीनारायणं प्रभुं
प्रीतं॥ ऊर्वन्विषाशीर्त्तिः श्लाघ्यमानो विविधविद्याविशारदैः अनेकदेशागतैर्विविध
विरचितकाव्यप्रबंधेन यथाऽनुजवं वर्षसि॥ तत्र तावत्कश्चिद्दरागदागतोऽन्योक्तिरूपे
ण वण्यितित्वं॥ तथादि॥ रत्नाकरोसिजनकोऽसिसुधाकरस्य॥ गांजीर्यराशिरः॥ यच्च
मिच्छतां शरणः॥ अन्मत्सरं जलनिधेतव किं विदामोयादृक् श्रुतोऽसि नियतं तु तथा नुक्तं

पंडितैः

कण्विपू
६

तः २२। किंच तथा न्योपि स्तौति। ज्ञात्वा नूतनं यंगवेष्पच दिशः केकेन वा नूतनः का
मंलोचन गोचरं ननु कृताः कुरात्मसत्वाश्रिताः॥ नूनं मेरुगिरेगुरुत्वमतुलं रूपं तथा चोन्न
तिं। सर्वेषामनघाश्रयत्वमधुना त्वय्येव दृष्टं मया॥ २३॥ इतरोपि चक्रुण्डतीर्यसिद्धप्राप्त
मनोरथः स्वानुजवेनैवं वर्णयति। कायां नूतमीश कच्छं जिगमिषु विबुधो यस्तरसूषर
एंजिने नूमावृणस्य त्रितयमपि परं तीर्यते तेन सद्यः॥ तद्वत्तैः सैंधवो धेरिदयदयमृणा
न्मुच्यते लोकजातादिष्टया यागैरेनेकैरपि सच विद्युतो जायते देवपित्रोः॥ २४॥ कश्चि
दिंद्रसदृशं नवं तं दृष्ट्वा गुणैः साम्यमीक्ष्यमाणस्त्वय्यधिकत्वं पश्यन् तथैव वर्णयति॥ त
थाहितिष्ठंति प्रसदं ते कविगुरु विबुधाः प्रीतिना जः पुरस्तादप्यास्ते ते सुधर्मानुनुरु
विरसन्ना तच्च तस्मास्ति मन्ये॥ इत्थं कायाधरी त्रीधवत्तव सदृशः पूर्वदिक्पाल एष त्वं वा
धीशः प्रतीया पुनरधिकमिदं यद्भवान्गोत्रपालः॥ २५॥ कश्चिदतिहरस्थिरस्तव जि

तेंदियादिलक्षणं सज्जुणान् श्रोत्रातिथीन् कुर्वणस्त्वद्दर्शनोत्कंठितमना अतिप्रयत्नेन स
मागतस्त्वां पश्यन् स्वज्ञागं ब्रजमन्यते॥ तथाहि॥ नष्टपापचयैः सुमंगलगणैः प्राचूर्य
मासादितं॥ नष्टप्रायमनोरथारम्भविटपीशारखानिरुज्ज्वलितः॥ प्राप्तं किंच कृतस्य कस्य
सुकृतस्यैवाद्यसद्यः फलं दृष्टः सर्वमहीमदं मुकुटः कायान्निधानो नृपः॥ २६॥ ततश्चादं
स्वदेशस्थितस्तवा बाल्यतः स्वरूपा निज्ञोजितेंदियतां वर्णयामि॥ तथाहि॥ नूनं ये कर
वालदर्शनं न वज्रासा अपि स्वाश्रयं हित्वा हरमितानि गृह्य निगडैर्जवीरो यं हितिपालवीर
मुकुटः कायावनीशः स्वयंदेहस्थानियदिंद्रियाणि जितवैश्चित्रं न मन्येतरां २७ ततश्च
केऽपि अनवरतत्वं कृतदानेन पूर्णमनोरथाः संतो वदान्यैकत्वं वर्णयति॥ तथाहि॥
दाने कर्णदधिचिमागधमुरवाः शूराः पुरा निर्मिताऽस्ते दानीं किल तादृगित्यनुचितं नूतान्
महन्मेऽयशः॥ इत्थामृष्यविशेषविज्ञविधिना त्वं दानशूरकृतो॥ नूनं कर्णमहीमदं

कण्विंश

७

मुकुटः क्षमामंडलेसंप्रति ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥ कायानरपतिजलदेववर्षतिचुविकांचनासारान्
अद्भुतमुज्जासयतिक्षितितलमखिलंयशश्चंद्रः ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ एकस्त्वंचुविजलदो
ननेसिकिलान्मोऽपिदृष्टपतेनूप वित्रंतवजलदानेश्चवितामालिन्यमन्यस्य २
ए केविचस्वस्वबुध्मानिधिरितंस्सूर्यचंद्रवक्रिस्वरूपत्वेनैवणयिंति ॥ तया
शत्रुस्तोमतमस्ततिविदलयन् मोदं वसंवर्धयन् ॥ पद्मिन्याः ऊमुदंशमंवितरयन्
तेजःसमुद्दीरयन् ॥ चक्रप्रीतिमुदावहन् प्रतिजनं मित्रत्वमुज्जावयन् ॥ श्रीमान्को
ऽपि सदस्त्ररश्मिरपरः कायानृपत्वंक्षीतो ॥ २९ ॥ ॥ ॥ ॥ चंद्रत्वेनयथा ॥ शत्रुस्तोमं निजपृ
थुकरैर्हंसिसद्यस्तमिस्त्रं ॥ जीवंजीवंमदयसितथावाकसुधाधारकोपि ॥ प्रीतिंधत्से
कविबुधजनेमाननीमानहंता ॥ कायानृपक्षितिललमणेनासिन्मौकलावान् ॥
३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ क्रोधज्वालातिनीषोऽयं शत्रुहृत्त्वाडवाटवी ॥ दग्धीस्वे सु

कदाचनपरिहासं ॥ कविद्वालयतिबालान् ॥ एवंविधैः ॥ अनेकविलासैः ॥ कियत्कालंमती
त्या ॥ मुनश्चसायाक्नेतत्रनियुक्तैः परिजनैः संमार्जितैः ॥ तस्त्रायंत्रवाहैः कृतसेवनेऽतिहृद्य
विशदश्रुक्तास्तरणैरास्त्रतेचत्वरेविविधवर्णमयैः सुवर्णपदस्त्रैः ॥ ग्रथितरचनया केनचि
द्विज्ञतंतुवायेनरविते राजयोग्यासनेउपविष्टो जवति ॥ तदापुनः सकलराजगणैर्बद्धंजलि
जिः कृतमुरवावलोकैः ॥ पुरस्थितैर्जयशब्दपूर्वकंअजिष्टुतः सन्कदाचीज्जयुधलीलां
मनसासाक्षाद्वावलोकयति ॥ कदाचिन्मह्ययुधंपश्यति ॥ कदाचित्ऊउसंगरंविलोकय
ति ॥ तद्वर्णनंयथा ॥ संघट्टैः कीर्णयंतौ दहनकणगणं ॥ वेष्टयंतौ च शृंङां शृंङांदंटेन ह्वायं
स्तिमितदृढपदस्तेजमुत्तोलयंतौ ॥ अन्योन्यनीलकुटाविविचनरपतेऽमर्षतो धर्षयंतौ ॥
धर्षसुप्रशस्तिदिशिदिशितनुतस्तेतुलांदस्तिवयैः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ प्रथम ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ धू
लिनिधूसिरांगामहदपि गुरवोलाघवंदशयितः ॥ कायोच्छ्रायैः सहर्षमुज्जरतुलचुजाजोगमा

कण्विंश
॥८॥

स्थिरमपिसदस्त्रानिर्गुणं मां विमुंच ॥ ३५ ॥ इति याचक मनोरथा निलषित प्रकाशकं । स
श्लेषवाक्यं । श्रुत्वा तत्रास्तुरगान्त्वयि निरंतरं वितरति सति । तुरंगवैदना । जीताः संत
स्व गुणमुपैहाय ॥ गणत्रास्वामुपासते ॥ तथा हि ॥ तुरंगान्नुत्तुगान्वितरति तुरंगांस्व
यिसदा । समग्राः सुवग्रास्तुरगवदनादान्नयतः ॥ निकामं कलेशस्वगुणमुपहारं तव
पुरो निधायाराधंति दिति पविमणे गायकमिषात् ॥ ३६ ॥ ततश्च नवानुविषाणं यथानि
लाषाना पूर्यमिध्मा के स्वगृहाया सांददत् बंदिगणेः स्तूयमानो निखिलस्वपुत्रैस्तथा
चान्यैरपिराजपुत्रैः समंततो वेष्टितः नोजनशालां प्रविष्टो यथानिलषितमधुरतिक्ता
म्लकटुकषायलवणादिरूपानूरसान्नुक्ते ॥ तदनंतरं च निखिलेतरराजगणान्गृह्ण
मनाया ज्ञाप्यतां बलरंजितवदनो देवीजनवने प्रविष्टः स्वानिर्वह्निना जिरन्यानिश्च वामरै
वाज्यमानो यथानिलषित नोगान्नुनक्ति ॥ कदाचन अक्षैर्दध्याति कदाचन वातं कीरोति

गंधर्व
उपहारीक
३३

७

नुवनैकशोभा वतारः द्वितीतलवलयै कन्धूषणः सकलपृथ्विपतिचक्रे कचूडाम
णि निखिलजनरक्षैकदीक्षितः सत्यसंधैकगुरुः श्रीकाया जिन्नामासि ॥ यस्मिंश्च श्लोकः
आर्त्तिं द्दिणोति वितनोति मनोरथासि ॥ माधिं निगूढमपि डः खिजनस्पवेति ॥ दीने
दयाप्रकृतिरेव सदैवमुष्य ॥ मुनीयते वरदसद्विरुदावलीते ॥ ११ ॥ यस्मिंश्च श्लास
ति महीराजनिशासति सति ॥ ॥ शत्रुस्तोमतमस्तति निर्भरश्चास्ते समस्तापदः ॥
प्रापन्पापकलिः स्वमायुधमयंतलाजसत्माहतः ॥ दारिद्र्यं तु पराज्वत्समजवत्पा
डनकापिक्ववि ॥ धर्मोऽस्थितिलमूर्तिमान्किमपरं देवामुदंतन्वते ॥ १२ ॥ अन्यथा ॥
वक्तुं यद्गुजदंडविक्रमकथां शक्तः सदस्त्राननो ॥ नस्यात्स्वल्पमतिः कविस्तुरवलुकः
सोऽहं किमप्युत्सुकः ॥ मन्येतीव्रतरोदितेन तरणियत्तेजसा धर्षितस्त्रस्तः सन्निह
वित्रजानुरजवत्तमा तोरुणस्त्वन्यथा ॥ १३ ॥ ॥ च ॥ श्रुत्वा यथा तु कवयः खलु वर्ण

कएचिंपू
॥ ए ॥

स्फालयंतः॥ धावंतोधीरनादं पृथुलकिजकिलाशष्टमुदघाटयंतः॥ ऊर्वतोरंगचूमौ किम
पिवकुतुकंपश्यतां मध्ववयः॥ ३८॥ प्रपीद्यधीरंधीरंसमेताः पृथुलतरन्तुजैः॥ सत्वमुत्तोलयं
त॥ स्वन्मोन्मामर्षवेगाडपलमिवमुज्जमुंडिमास्फोटयंतः॥ मुष्टामुष्टिक्कविधाक्कविदपिवपुनः
पादघातं निजांगैर्युध्यंते केपिमज्जाः हितिवलयमणे त्वसुरस्तात्सदैवं ॥ ३९॥ अथमप ५
५ ॥ ॥ सोत्साहं स्वस्वयंत्रास्वकररुततनुस्फाल ॥ तौ ॥ वेगेनागत्य हरात्
सरजसमखिकं चूरिसंघट्टयंतौ ॥ अन्योन्मंशृंगयुधादतुलकटकटाशष्टमुदघाटयंतौ
ऊर्वतिमेषवयै किमिह न पुरुषं कौतुकाक्रांतमेतौ ॥ ४०॥ कदाचिज्जातकौतुकोदरीनपि
नीललोहितानपि सुरंगानपि कुरंगगदणैकशीलान् विपक्षानपि मित्रात्मजान्सुशिद्धि
तानपित्रसथाक्रमणपरान्सहृत्तानपि चंचलानपि ॥ नर्तनशीलानपि ॥ अनेकानरणचूषि
तूतीक्ष्णतेजसः असुच्चतरानश्चानपि पश्यति ॥ तदाच तच्चोचल्यदाक्रांतहृदयेन केनचित्क

विनाकृतमस्ववर्णनिंश्रुत्वा प्रीतहृदयो नवति ॥ तथा हि ॥ ॥ यदयेको वायुर्गतिरपि पृष
त्केच कियती ॥ मनो नो चेज्जंतुं प्रजवति पुनः केतरकथा ॥ तुरंगास्ते कायान्निधनरपते
नृमिव लये विवित्राः साश्चर्यं त्वमिव दधते दिग्जयमहो ॥ ४१॥ इत्यंतु ॥ तुरंगादिदर्शना
वसाने कदाचन करधृतां कृपाणी पश्यन्नास्ते ॥ तदाच कश्चित्क विस्तामेव वर्णयति ॥
तथा हि ॥ ॥ विस्फुर्ज्जुजदंडुं डनुजगश्चासोर्मिधारावली ॥ वीरश्रीवरनर्तकी नटकला
वंशः कशावाजिनां ॥ तेजः पुंजयुता च रात्रुवनिता वक्त्रे डबिंबप्रजा ॥ स्वर्जनिस्तवक
र्णचूपलसतिकृराक्रपाणी करो ॥ ४२॥ ततश्च रजनी मुरवागतदीपिका मालां पश्यन् नाना
विधप्रेक्षणकादिनृत्यकौतुकाक्रांतहृदयो यदा परमादरेण उनेकतालतानस्वरूपविवा
रेण सुशिद्धितैर्गंधर्वैर्गीयमानां रागमालां शृणोषि ॥ तदाच कवयस्तन्मयचित्तत्वेन तथारू
पमेव त्वां पश्यतः श्लेषेण रागरूपं वर्णयन्ति ॥ तथा हि ॥ उक्तौ ते मधुमाधवीतिलसितं ला

कण्विंश
॥१०॥

लितमास्यां बुजे ॥ जैत्रश्रीनुजयोस्तुचेतसिनटोनारायणः सर्वदा ॥ कणटित्वमलं दृशो
करतले मेघार्धधन्यश्रियो वासः श्रीयुतकण्विंशमिपपतेरुज्याणमूर्तिर्निवान् ॥ ४३ ॥ त
तश्च प्रकटितविशदिमाऽघये निखिललोका नंदकरे मूर्तिमति त्वद्यशश्चंद्रे समुदिते सति
धवलिमाघयं पश्यंतः कविजनास्त्रैलोक्यमापि नीत्वत्कीर्तिं विण्मति ॥ तथा हि वेद्यज्ञं
गविन्नमन्त्रिया संवीक्षिताः रेवचरैर्मुक्ता तोरणशंकयाऽखिलदिशां सुचक्षुर्निरुद्धाविताः ॥
पीयूषज्जमतो नुजंगनिकरैर्लीलाजवत्कीर्तयः कायानाममदीपते त्रिभुवनान्माक्षूष
यंति स्फुटं ॥ ४४ ॥ कश्चिद्दिग्जयं कृतवती त्वत्कीर्तिं ॥ नटीरूपेण वर्णयति ॥ तथा हि ॥ काया
रूपदिशो विजिसः निखिला त्वत्कीर्तिरूपानटी ॥ जिघ्रैर्जेतुमिवागमद्विविधं तत्राह
तानि जरे ॥ आनृसज्जगतांगणे गतिविधो ज्ञावेन तज्ज्ञाति ॥ ज्ञान्येतन्न सविजिन्ननूपूर
मणिस्तोमाद्रमानि स्फुटं ॥ ४५ ॥ अथ कश्चित्प्रसृतविमलचंद्रिकाविलासजरिजवमात

न्वतास्वविज्जमेण निखिलद्वितितलं धवलयंती ॥ जवत्कीर्तिं सुरसरित्वेन वर्णयति ॥
येऽमज्जन्विहितस्तवाधा प्रसरति त्वत्कीर्तिं मंदाकिनीपूरे कण्विंशयुक्तमगमन्सा
रूपमपीशस्यते ॥ चित्रंतनुदिगंबरो धृतजटाजूटोऽजिनाच्छादितो जस्मांगो विमुरवो
ऽपिलक्षणा युतो जा तोरि पूर्णगणः ॥ ४६ ॥ कश्चिच्च त्वदानपूर्णहृत्कुहरसारागणान्वी
क्ष्य ॥ बुधिसौष्टवं रमापयन् ॥ तारागणं रूपमुद्रात्वेन वर्णयति ॥ तथा हि ॥ इष्यति स्तवदे
वपल्लवकरैः पंचापि देवदुमाः स्वः सीमा सुकिरंति रूपपरचिता मुद्राकृते निर्मिता ॥ वीर
श्रीयुतकण्विंशमिपजनास्त्वदानपूर्णः क्षितौ ॥ नो गृह्णति ततो तिज्ज्ञाति विततास्ता एव
तारामिषात् ४७ ॥ ॥ आहुः केऽपि कंबुकं सुमनसामन्ये मराजाः पुनः कीर्त्तं
नो निधिबुद्धौ घमितरे मुद्राः परे राजतीः ॥ मन्मे कण्विंशपासिनिघददितो न्मत्तेन
ऊं नोच्छलन्मुक्तानां निजधोरणाय ॥ विधिना नक्षत्रमाजाकृता ४८ ॥ ततस्सव

कण्विंष्ट
॥११॥

विविधवर्णनिश्रुत्वा देवा अपि संजातदृष्टान्निवदीयवान् ॥ विविधकामप्रबंधमध्ये तु का
माः स्वपितामहं ब्रह्माणं अध्यापनमया विष्णुः ॥ ततश्च ते ब्रह्माणं पिप्रसहं पाठ्यं ते इति तु
स्फुटं लक्ष्यते ॥ तथा हि ॥ ॥ श्रुत्वा ते किल कर्णैः प्रविबुधैर्गणतानि धाताऽर्थितः ॥ स सा
गर्थमिदं सदक्षरतस्तेनापितारामिषात् ॥ प्रसादिरम्यशशांकविबधटिकावटुवावियस
दृके ॥ रात्रौ प्रसयं ह मर्ष्यते सखलु तत्प्रायः परिक्षीयते ॥ धृणः ॥ ततश्च त्वद्वर्णनिदेवा अप्य
शक्ताः संतो विलक्ष्णा नवंतीति ॥ मत्सोऽहं किं वदामि ॥ तथा हि ॥ ॥ धाता नृत्तुराननोति सु
नगांसृष्टुं नुमूर्त्तितव स्थाणुर्विस्मयतो विलोक्य गिरिशो वाणी प्रवत्संगता ॥ वक्तुं त्वां किल कर्ण
नृषणमणेशेषः सदस्त्राननोस्तत्रे स्या ॥ गुणवर्णने नुमनुजः शक्तः कथं नृत्तले ॥ ५० ॥ त
थापि किमपि यथा दृष्टं वदामि ॥ छ ॥ काममादलोजनदं नैः पीडितश्च सर्वतो धर्मः ॥ वसति च
कर्णनृपारमे त्वयि नूनं सांप्रतं मन्ये ॥ ५१ ॥ किंच ॥ लक्ष्मीस्तस्य पदे वसतनुदिनं सिद्धि

नवेयं

पुरस्तिष्ठति रम्या तिष्ठो लितले स्वतो विजयतेऽर्धर्षिताचेतरैः ॥ किंचान्येपि गुणाः परात्ति
हरणप्रौढान्नवंति स्फुटं ॥ योऽनृत्तत्वरुणकटाक्षलदरीहिंदोलनांदोलितः ॥ ५२ ॥ अहं
तु त्वामेव मर्थये ॥ छ ॥ एकेवै नवमा नृव नृखलु परेऽलुत्कर्षा ॥ मन्ये पुनः सिद्धिमानस
कामितं यदखिलं तत्वं तथा क्लृप्तवान् ॥ तस्मात् श्रीयुतकर्णैः प्रमिपपते विज्ञप्तिरेषादि
मे ॥ नम्याशीर्वचनानिरागविकसदृष्ट्याग्रहाणऽनिशम् ॥ ५३ ॥ तान्येव प्रसहं वदामि
॥ तथा हि ॥ ॥ कायानामनरेश केऽपि नवतिप्रख्यातिलक्ष्माशिषः ॥ केचित्तावकदर्श
नैकमनसः कुर्वन्ति कांसाशिषः ॥ एतावत्कथयाम्यहं तु निखिलां स्यात्सदेनूरिशः पु
त्रसुतैः नृवाक्निपरितः संवेष्टितो दीव्यतात् ॥ ५४ ॥ धुरंधूर्यस्त्वमेव सिध्नोऽसि ध
रणी तले ॥ विरंकर्णधिराधीश धरांधर्मेण पाजया ॥ ५५ ॥ द्युमणिद्येति ते यावद्विदिमति
चंद्रमाः ॥ तावज्जयतु कर्णैश्चिंपूर्यस्य मया कृता ॥ ५६ ॥ नृपति तोषणकृतये त्वरयाऽयं यं

कणचिंष्ट
॥१२॥

थितो ग्रंथः॥ शुद्धिं विदधतु सुधियः॥ कोऽपि मुञ्जन् विनादस्मिन् ॥ ५७ ॥ इति कायामही
पालचंपू संपूर्णतामगात् ॥ कक्काजट्टेन रविता विडषां प्रीतिदायिनी ॥ ५८ ॥ नयनरशरप
महीचत् ७ नृमिनिः संमितेष्टेऽसितदल गदशम्भा ॥ फालगुने मासिवारे ॥ तुहिन किरण
सूनोर्नट्ट कक्का निधानौ ॥ अस्वयद्विचित्रां कणक्षिपालचंपू ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीम
त्कायानिधिमहीमहेशचंपूकायं संपूर्णः ॥ ॥ समाप्तम् ॥ ॥ श्री ॥

